

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/Received: 16.04.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 21.05.2024

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2024

Bir Statü Olarak Annelik: Çalışan Ve Eğitimli Kadınların Gözünden Anneliğin Değerlendirilmesi

BURCU DOĞAN KOÇAK

Doktora Öğrencisi, Beykent

Üniversitesi

brcdgnkck@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5349-3447>

ÖZ

Geleneksel toplumlarda çağlar boyu kadının birincil vazifesi anne olmak, çocuklarını yetiştirmek, olarak kabul görmüştür. Özellikle ataerkil toplumlarda, toplumsal cinsiyetin de öğretileriyle kadının iyi bir eş, iyi bir anne olması, çocuklarını yetiştirmeye öncelik vermesi ve bu uğurda her türlü fedakârlığı yapması beklenmiştir. Kadına verilmiş olan annelik rolünün kadınları toplumda nasıl konumlandığı, kadınların anneliği nasıl anlamlandırdıkları ve içselleştirdikleri dönemlere göre farklılık gösteren ama gündemini hep koruyan toplumsal açıdan önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada, toplumsal norm ve değerler çerçevesinde kadınların kendilerini ve hemcinslerini annelik üzerinden değerlendirip değerlendirmedikleri ve bu kavrama yükledikleri anlamları öğrenmek hedeflenmiştir. Bununla birlikte kadınların gözüyle annelik konusunun kadınlar üzerindeki etkisi ve onların değerlendirmesiyle toplumdaki annelik konusunun kadınlar üzerindeki etkisi ve onların değerlendirmesiyle toplumdaki yeri incelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla yaşları 30-40 arasında olan, evli, en az üniversite mezunu, çalışan, İstanbul'da yaşayan anne olan ve olmayan 10 katılımcı ile nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği ile veri toplanmıştır. Elde edilen araştırma bulguları tüm katılımcıların anneliği statü olarak değerlendirdiklerini ve toplumdaki genel algının da bu şekilde olduğuna inandıklarını ortaya koymuştur. Tüm katılımcılar Türk toplumunda anneliğin kutsal kabul edildiğini, anne ve kadın olmanın farklı kavramlar olduğunu ve anneliğin kadınlıktan öncelikli olduğunu belirtmişlerdir. Anne olan katılımcılar anneliğin içgüdüsel bir olgu olduğunu belirtirken anne olmayanların bir bölümü ise bu görüşe katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler:

Annelik, kadınlık, toplumsal cinsiyet, statü

Doğan Koçak, B. (2024). Bir Statü Olarak Annelik: Çalışan ve Eğitimli Kadınların Gözünden Anneliğin Değerlendirilmesi
KAİDE Dergisi, 2(1), 46-60.

Doğan Koçak, B. (2024). Motherhood As A Symbol Of Status: The Evaluation Of The Motherhood From Working And
Educated Women's Perspective. *Journal of KAİDE*, 2(1), 46-60.

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Motherhood As A Symbol Of Status: The Evaluation Of The Motherhood From Working And Educated Women's Perspective

ABSTRACT

In the traditional societies, the primary duty of a woman has been to raise her children. Especially in patriarchal societies, the woman is expected to be a good wife, a good mother, to prioritize raising her children and to make all kinds of sacrifices for those purposes. The position of motherhood as a role in the society and the process of women internalizing this role have always been socially important matters of discussion and form the main focus points for this research. This study aims to examine women evaluations of themselves and their fellows about maternity within the framework of social norms and values. This study will investigate women's views on the impact of motherhood on women and its value in the society through women perspective. The participants of the research consist of 10 women, between 30-40 years of age, married, graduates of college, working, mothers and non-mothers living in Istanbul. The researcher conducted in-depth interview to collect data.

The findings of the research revealed that all participants considered motherhood as a symbol of status and believed that it is the general view in the society. All participants stated that motherhood is considered sacred in Turkish society. Being a mother and being a woman are two different concepts and motherhood has priority over femininity.

Keywords: *Motherhood, femininity, gender, status*

Giriş

Kadınlık ve annelik çağlar boyunca özdeşleştirilen, birbirini tamamlayan, farklı çağırışimler yapsa da iç içe geçmiş ve birbirinden ayrılması güç iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ramazanoğlu'na (1998, s. 90) göre kadının fiziksel özelliği olan doğurganlığı, onun erkekten ayıran temel özelliği olmuş ve bu özelliği annelik kavramını temel görev edinmesine zemin hazırlamıştır. Kadın kimliği neredeyse annelik kimliğinin gerisinde kalmış ve kadınların diğer bütün vasıflarının önüne annelik vasfı geçmiştir. Miller'in (2010) bu konudaki görüşüne göre ise kadınlık bir kez annelik üzerinden tarif edildiğinde, çocuk istemeyen bir kadının "kadınlığından" şüphelenilmesi doğal hale gelir. Bunun yanı sıra anneliğin sağladığı manevi ödüller ve duygusal anlamda kadına yaşattığı tatmin duyguları ile annelik özendirici hale getirilmektedir (Sever, 2015). Bu şekilde kadının anneliği duygusal anlamda da yüceltilmekte ve bu da kadını kendine biçilen toplumsal role uymaya mecbur bırakmaktadır (Miller, 2010).

Psikanalist yazar Corinne Maier'in No Kid (2015) isimli kitabında da bahsettiği gibi "gönüllü çocuksuz" olmayı seçmek geleneksel toplumlarda oldukça zor gözükmektedir. Bir kadının anne olmayı istemesi ne kadar normal ve doğal karşılanıyorsa; bunu istememesi de bir o kadar "sorunlu" karşılanmaktadır. Çünkü annelik kadının toplumsal kabulünde kilit rol üstlenmektedir. Çocuk yaştan itibaren anne olmak üzere yetiştirilen kadın anne olduğunda "gerçek kadın" olmuş ve hayatının "gerçek amacı"na ulaşmıştır (Gittins, 2011). Erkek egemen normların geçerli olduğu toplumlarda kadınların toplumda var olma nedenlerinin doğurma kapasitelerine indirgendiğini ve birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kadın ve anne sözcüklerinin eş anlamda kullanılabilir. Böyle bir kültürel yapı içinde bir kadın için çocuksuz olmak statü düşürücüdür: çocuksuz kadın ya "evde kalmıştır" ya da "kısırdır" (Özbay, 1992, s. 5-6). Badinter'in (2017) değindiği gibi kimse evli bir kadına neden anne olduğunu sormazken çocuksuz insanlardan sürekli bunun gerekçelerini açıklamaları istenir.

1. Kadınlık ve Annelik Kavramlarının Farklı Yaklaşımlar Üzerinden Değerlendirilmesi

1.1. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınlık ve Annelik

Kadınlık ve annelik arasındaki ayrımı incelerken toplumsal cinsiyet konusuna değinmek önemlidir. "Toplumsal cinsiyet" kavramını Robert Stoller, ilk kez 1968 yılında 'Sex and Gender' adlı kitabında kullanmış ve bu kitapta kadınlık ve erkeklik durumlarının birbirinden

ayrıldığı vurgulamıştır (Baran, 2012, s. 410). Toplumsal cinsiyet hem kadının hem erkeğin toplum içinde uyması beklenen kültürel kurallar bütünüdür ve her nesil bu kuralları bir sonrakine aktarır (Chodorow, 1979). Bir başka ifadeyle toplumsal cinsiyet toplum nezdinde cinsiyete dair oluşturulmuş olan bir kimliktir (Şenol, 2018).

Cinsiyet kavramı, biyolojik bir kavram olması sebebiyle doğum anıyla netlik kazanır ve sabittir, oysaki toplumsal cinsiyet toplumdaki topluma ve hatta aynı toplum içinde dönemden döneme farklılık gösterebilir. Türkiye’de çok da uzak olmayan bir tarihe kadar kız çocuklarının okula gitmek yerine ev işleriyle ilgilenmeleri ve mümkün olduğu kadar erken evlenip anne olmalarının beklentisinin günümüzde çoğunlukla değişmiş olması aynı toplum içinde zamana ve beklentilere bağlı olarak evirildiğinin göstergesidir (Tuğrul, 2019).

Aile içinde başlayan süreç, okul, arkadaş çevresi, dış dünya gibi sosyalleşme şeklinde öğrenilir ve bu roller pekiştirilir. Ataerkil toplumlarda erkeklere ve kadınlara farklı konumlar, roller, özellikler ve tutumlar yakıştırılmış, kişilerin buna göre davranması ve hayatlarını şekillendirmesi beklenmiştir. Buna göre erkeklerden daha mantıklı, sakin, iş bitirici, çözüm üreten olması beklenirken kadınlara daha duygusal, hassas, yumuşak huylu özellikler yakıştırılmıştır (Tuğrul, 2019). Özellikle annelik rolü kız çocuğu dünyaya geldiği andan itibaren ailesi ve toplum tarafındanilmekilmek işlenir, kız çocuğun sevecen ve iyi huylu olması beklenir ve oynaması için mutlaka bir bebek alınır. Kız çocuğu bebeğiyle oynarken annesini taklit ederek adeta kendisini ilerdeki annelik görevine hazırlar. Kız çocuğun bebekle oynaması son derece doğal karşılanıp desteklenirken erkek çocuğun bir bebekle veya “kız oyuncağı” ile oynaması hoş karşılanmayacağı gibi engel de olunur (Güdücü, 2018, s. 25).

Coğrafi ve kültürel farklılıklar olmakla birlikte evrensel kabul edilen roller de vardır ki bunların en başında kadına doğurma görevi biçilirken erkeğe onların güvenliğini ve geçimini sağlama görevinin düşmesi, belki de bulunabilecek en “evrensel” kadınlık ve erkeklik tanımını vermektedir (Gilmore 1990, s. 220). Simone de Beauvoir’ın “*kadın doğulmaz, kadın olunur*” sözü toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel olarak oluşumuna dikkat çekmektedir. Ramazanoğlu’na (1998, s. 90) göre kadın tanımının altındaki temel unsurlar biyolojik cinsiyetleri ve doğurganlık yetenekleridir. Burada da kadının anneliğine atıfta bulunduğu gözlemlenmektedir.

Akça’ya (2015, s. 4) göre doğum ve bir canlı dünyaya getirmek tüm canlılarda olduğu gibi fizyolojik bir durumken insanlarda doğurganlık ve annelik toplumsal cinsiyet algısı üzerinden farklı değerlere oturtulmuştur. Oluşmuş olan toplumsal algılarda her kadının mutlaka

çocuk sahibi olması gerektiği vurgulanmış, bunun üzerinden toplumlar şekillendirilmiş, biyolojik bir özellik olmanın ötesinde çok daha derin anlamlar yüklenerek kadının doğurganlığı sebebiyle politikalar üretilmiş ve kadınlık ile annelik birbirinden ayrı düşünülmeyen kavramlar haline gelmiştir.

1.2. Annelik ve Kutsallık

Toplumsal cinsiyet rollerinin yanı sıra geleneksel toplumlarda anneliğin kadınlara özgü içgüdüsel bir süreç olduğu düşünülmektedir. Buna göre her kadın doğal olarak doğuştan annedir ve anne olmayı istemektedir. Anneliği tarif ederken bir kadın için bu sürecin doğal ve içgüdüsel olduğuna vurgu yapılması ve anneliğin kutsal olduğu inancının aşılması anneliği adeta tabulaştırmış ve yüceltmıştır (Tuğrul, 2019).

Annelik ideolojisinin asli vazifesi insanları anneliğin içgüdüsel olduğuna ikna ederek tüm kadınların anne olmayı istediği ve eninde sonunda anne olacağı algısını yaratmasıdır. Badinter (2017, s. 51) bunu desteklemek için anneliğin yanına “kutsal” sıfatını da ekler ve kadınların temel rollerinin annelik olduğunun altı çizilmiş olur (Yücebaş, 2019). Özellikle ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyetin de öğretileriyle kadının iyi bir eş, iyi bir anne olması çocuklarını yetiştirmeyi önceliği edinmesi ve bu uğurda her türlü fedakarlığı yapması beklenmiştir. Şenol’un (2018) vurguladığı gibi kültürel aktarımlar aracılığıyla annelik rolünün öğretilmesi anneliğin içgüdüsel ve kutsal olarak değerlendirilmesine sebebiyet vermiş ve öyle empoze edilmiştir. Nitekim anneliğe ilişkin söylemler içerisinde en belirgin olanı patriarkal düzenin sürekliliğini savunan “kutsal annelik ideolojisi” dir (Hançer, 2018, s. 188).

Bir kadın için anne olmanın kutsal ve en üst merteye görülmesinde dini öğretilerin de yeri yadsınamaz. Çeşitli ideolojik ve dini söylemlerle kadının anne olarak rolü ve vazifesi vurgulanmış, kutsallığına atıfta bulunulmuş ve “Ana gibi yar olmaz, cennet anaların ayakları altındadır” gibi atasözleri ile bu rol iyice pekiştirilmiştir (Güner, 2018). Bu inançla yetişen Türk toplumunda da nesillerin, bu dini referans ve temeller üzerine dayanarak anneliği kutsal addettikleri görülmektedir. Suzan Karaoğlan’ın (2017) “Dini İnanç ve Tutumların Doğurganlık Üzerindeki Etkileri” üzerine Van’da yapmış olduğu araştırmaya göre dindar kadınların anneliğe ve aileye daha büyük önem verdikleri ve anneliğe bir kutsallık ile yaklaştıkları ortaya konmuştur.

1.3. Politik Bir Kavram Olarak Annelik

Anneler, Türk toplumunda yukarıda da belirtildiği gibi kutsallıkla bir tutulmuş ve yeni nesillerden sorumlu kişiler olarak görülmüştür. Büyümekte olan ve milli kimliğini oturtmaya çalışan bir ülkede annelere ve onların yetiştirdiği kültürle büyüyen nesiller ülkenin geleceği olarak görülmüştür. Burada her vesileyle annelerin ne kadar önemli ve kutsal bir görevleri olduğu yinelenmiştir. “Vatan ve annelik arasında kurulan bağlantının kaynakları burada gizli gibidir. Milliyetçiliğin ve milletin sembolleri, metaforları ‘bağır’ gibi, ‘ana-vatan’ gibi, ‘ana-yurt’ gibi, doğrudan doğruya o ilk ‘ev’ ile ilişkilidir” (Bora, 2013, s. 68).

Toplumun en küçük birimi kabul edilen aile ve onu bir arada tutan, aile birliğini sağlayan, çocuk doğurup büyüten, eşine destek olan, “fedakâr anneler” sayesinde toplum bir arada kalmakta ve geleceğini sağlamlaştırmaktadır. Böylece kadının doğum kapasitesi ve annelik rolü onun devletin de önemli bir konusu haline gelmesine sebep olmaktadır (Sancar, 2012, s. 57).

Türkiye modernleşme yolculuğunda Cumhuriyet kadını imajı daha eğitimli, modern, kamusal ve sosyal hayatın içinde daha fazla yer alan bireyler olarak planlanmıştır (Bakacak, 2009, s. 635). Ancak yine de erkeğin yanında, ona destek olan ve annelik özelliğine ve iyi anne olmanın önemine vurgu yapılmaya devam edilmiştir. Bunun temel sebeplerinin başında da yeni kurulan ve modernleşme yolunda olan devletin bu yönde yetiştirecek çocuklara, nesillere dolayısıyla annelere olan ihtiyaç vardır. Bu noktada kadınlar için vatanseverlik “iyi annelik” ile eş tutulmuştur (Bayraktar, 2011, s. 24-25).

Cumhuriyet dönemi sonrası annelik rolleri medya, filmler, reklamlar, şarkılar üzerinden de sürmüş kadın hep anaç, fedakâr, iyi yürekli, ailesi ve evlatları için her şeyi yapan, kendisini hep geri plana atan, genellikle evin içinde konumlanan kadınlar olmuştur (Yücebaş, 2019).

1.4. Feminist Bakış Açısı ve Annelik

Feminist bakış açısı 1960-70’li yıllarda yükselişe geçmiş ve o güne kadar sorgulanmamış birçok kavrama kadın gözünden ve bazen radikal boyutlara varan farklı bakış açılarını gündeme getirmiştir (Sever, 2015). Bu süreç insanların üzerinde hiç durup düşünmedikleri, “doğal olarak öyle” zannettikleri hayatın içindeki konuların farklı bir perspektifle değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Feminist kuram annelik kavramı ve bu kavrama atfedilen özelliklerle de yakından meşgul olmuş ve annelik rolünün kadın üzerindeki etkilerini tartışmıştır (Hooks, 2016). Farklı bakış açıları olsa da olsa da bu yaklaşım da anneliğin “kutsallık” vurgusu üzerinden kadına toplumsal cinsiyetin yüklediği bir rol olduğunu ve aslında kadında bir baskı unsuru olduğunu

savunmaktadır. Ramazanoğlu'na (1998, s. 103) göre feminizm, anneliğin ve çocuk bakımının yalnızca kadınlara özgü doğal yetiler olarak değil, kültürel olarak kurulduğunun anlaşılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Kadınların sadece anne olarak görülmesi ve başka vasıfları yokmuş gibi değerlendirilmesi kadınların potansiyellerini görmezden gelme eğilimi olduğu ve erkek egemen bir zihniyetin ürünü olduğu üzerinde durulmuştur. Okin (akt., Kerestecioğlu, 2014) geleneksel yapıda erkeğin “kim” olduğu değerlendirilirken kadının genellikle “ne işe yaradığı” üzerinde değerlendirmeler yapıldığını vurgularken, Donovan (2013, s. 283) ise “...erkek merkezli bir toplumda kadınlar, yerine getirdikleri işlevlerle tanımlanırlar: Üreme.” ifadesi ile erkek egemen zihniyetin değerlendirme şekline işaret etmektedirler.

Ayrıca kadının anneliği kutsallaştırılırken bu erkekten yani kadının kocasından bağımsız olarak işleyen bir süreç değildir. Özbay (1992) çalışmasında bahsettiği gibi baba çocuğu sahiplenmediği veya evlilik dışı olarak dünyaya geldiği zaman kadının anneliği kutsal kabul edilmez ve çocuk da evli ebeveynlerin çocuklarından çok daha farklı bir muameleye maruz kalabilir.

Erkekler ve kadınların her türlü hak konusunda eşitliğine vurgu yapan ve kadının toplum içinde erkeklerle aynı haklara sahip olması gerektiğini savunan feminist yaklaşım birçok konuda ortak görüş birliğinde hareket ederken konu annelik olunca kendi aralarında fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir (Sever, 2015). Feminist görüşü benimseyen araştırmacıların bir bölümü annelikle ilgili değerlendirmelerde anneliğin ayrıcalıklarına değinirken diğer bir kısmı bunun doğal bir süreç olarak değerlendirilip gündeme farklı bir şekilde getirilmemesi gerektiğini savunmuştur (Sever, 2015). Bu durumda anneler “müttefik” olup anne olmayanları dışlayabilir; onları “eksik kadınlık” ile bencillikle veya duygusuzlukla suçlayabilirler (Bayraktar, 2011). “Burada, anne olanla olmayan arasında yaratılmış bir mücadele vardır” (Engwall, 2013, s. 333).

Özetle, bu kısımda kadın ve anne kavramları, toplumsal cinsiyet ve onun getirisiyle oluşan roller, bu rollerin nasıl içselleştirildiği, annelik üzerine oluşturulan ideolojiler, anneliğin feminist yaklaşımla değerlendirilmesi, anneliğin nasıl bir sosyal, kültürel, politik unsur olduğu üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu bilgiler ışığında araştırmada en az üniversite mezunu olan, aktif olarak çalışan, anne olan ve olmayan kadınların anneliği nasıl değerlendirdikleri statü, kutsallık ve toplumsal cinsiyet temelinde incelenmiştir.

2. Yöntem

Araştırmanın amacı doğrultusunda kadınların annelik üzerine bakış açılarını, kişisel deneyimlerini ve teorik araştırmaların pratikteki karşılığını değerlendirebilmek için nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Creswell'in (2016, s. 187) de ifade ettiği gibi nitel araştırmada araştırmacılar, genel olarak katılımcılar ile yoğun bir deneyim ve süreklilik içinde olmaktadır. Bu amaçla az sayıda kişiden ayrıntılı ve derinlemesine bilgi elde etmeye olanak sağlayan nitel veri toplama yöntemlerinden yüz yüze derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Nitel yöntemde en sık tercih edilen görüşme tekniği ile yarı-yapılandırılmış mülakat formu hazırlanmış ve gerekli görülen durumlarda alt sorular ile görüşme derinleştirilmiştir. Tamamen gönüllülük esasına dayanan bu görüşmelerde yarı yapılandırılmış yöntemin tercih edilmesindeki sebep, gerekli görülen durumlarda alt sorular da eklemek veya katılımcının konuyla ilgili eklemek istediklerine yer verebilmektir.

Araştırmanın örneklemini İstanbul'da yaşayan 1980-1990 arası doğumlu, evli, en az üniversite mezunu, çalışan on kadın oluşturmuştur. Katılımcıların 5'i anne, diğer 5'i ise anne değildir. Katılımcılara rastgele örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Görüşmeler katılımcıların istedikleri mekanlarda ve zaman dilimlerinde, ortalama bir saat içinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı tarafından görüşmeye başlamadan önce görüşmecilere araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve söz konusu paylaşımların sadece bilimsel veri için kullanılacağına dair bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcıların onayları alınarak görüşmeler sesli olarak kaydedilmiş ve bunun dışında gözlem notları da alınmıştır. Görüşmeler sonrasında kayıtlar deşifre edilerek yazılı metinlere dönüştürülmüştür. Elde edilen sonuçların sunulmasında görüşmeye katılanların kimlikleri araştırmacıda gizli olup görüşmecilerin kimliklerinin gizliliğine özen gösterilmiş ve isimleri yerine Katılımcı 1, katılımcı 2 şeklinde kodlar kullanılmıştır.

3. Bulgular

Araştırma kapsamında 5'i anne olan ve 5'i olmayan toplam 10 kadınla derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Eğitim ve çalışma durumu açısından denk olan bu kadınların anneliği statü olarak değerlendirip değerlendirmedikleri, annelikle ilgili hem toplumsal cinsiyet açısından hem de kendi yorumları ile nasıl değerlendirdikleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Anne olan katılımcıların tümü üniversite eğitimlerini tamamlayıp çalışma hayatına girdikten yani ekonomik özgürlüklerini sağladıktan sonra evlenmiş ve çocuk sahibi olmuşlardır.

Araştırmada elde edilen veriler 5 temel altında ele alınabilir:

1. Anneliğin statü algısı,
2. Annelik-kadınlık algısı
3. Anneliğin kutsal/içgüdüsel olarak değerlendirilmesi,
4. Annelik kararında çevrenin etkileri ve toplumsal cinsiyet yaklaşımları,
5. Anneliğin meslek olarak görülmesi.

Buna göre ilk olarak katılımcıların anneliği statü olarak değerlendirip değerlendirmedigine dair veriler incelendiğinde hem anne olanlar hem anne olmayanlar anneliğin kadına bir statü sağladığı konusunda hemfikirler. Anne olmayan Katılımcı 6 bu konuyu şu şekilde değerlendirmektedir:

“Anne olan kadınlar genelde büyük bir şey başarmış edasında oluyorlar ve sanki siz ne yaparsanız yapın hiçbir başarınız veya meziyetiniz onun önüne geçemez gibi bir kanı var.”

Anneliğin kutsallığı konusunda ise anne olanların hepsi anneliği kutsal görürken anne olmayanların ikisi anneliği kutsal görmediğini belirtmiştir. Tüm katılımcılar anneliğin Türk toplumunda kutsallaştırılan bir kavram olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir.

Anneliğin içgüdüsel mi öğrenilen/öğretilen bir süreç mi olduğu konusunda ise farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Anne olan katılımcıların tamamı anneliğin içgüdüsel olduğunu savunduğu görülmektedir. Anne olmayanların ikisi anneliğin içgüdüsel olmadığını, öğrenilen bir süreç olduğunu belirtirken, ikisi kararsız kalmakta, biri ise içgüdüsel olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. Buradaki sonuçlara göre anne olanların ve olmayı planlayanların anneliği içgüdüsel değerlendirme eğilimleri varken anne olmayı planlamayanlar anneliği içgüdüsel görmüyorlardır. Buna neden olarak ise kendileri kadın oldukları halde anne olmayı istememelerini göstermektedirler. Eğer bu durum içgüdüsel olsaydı, kendilerinin de çocuk sahibi olmayı istemeleri gerekirdi şeklinde düşünmektedirler. Anne olamayan ve olmak istemeyen Katılımcı 8:

“Bence annelik içgüdüsel değil, insanlar fazladan anlam yüklüyorlar.”

Henüz anne olmayan ancak olmayı planlayan katılımcı 10’un içgüdüsellik ile ilgili yorumu şu şekildedir:

“Sanki insanın yaşı ilerledikçe o biyolojik saat denen şey hakikaten çalışıyor ve çocuk istemeye başlıyorsun o yüzden ben içgüdüsel olduğunu düşünüyorum.”

Katılımcıların hepsi Türk toplumunda kadın ve annenin farklı kavramlar olduğu ve farklı anlamlar içerdiğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Anneliğin kadınlıktan daha önemli görüldüğü ve anne olan kadınların anne olmayanlara göre daha öncelikli olduğunu ifade etmişlerdir. Kendisi bir anne olan Katılımcı 2'ye göre:

“Türk toplumunda tabii var anne olmak kadın olmaktan bir gömlek üstün her zaman. Kadın olmak doğumla gelen sıradan bir olay ama sanki toplumun gözünde anne olursan sen kadın olmanın hakkını vermiş oluyorsun.”

Anne olmayan Katılımcı 7 bu konuyla ilgili olarak şunları belirtiyor:

“Anne olmak ve kadın olmak arasında baya bir fark var özellikle Anadolu'da veya daha az eğitilmiş bölgelerde diyeyim kadın anca anne olursa sözü geçen biri olabiliyor.”

Kadınları anne olmaya iten sebepler üzerinde toplumsal değerlerin ve yönlendirmenin etkisini anlamak amaçlı yöneltilen sorularda bir kişi hariç çocuk sahibi olan, olmak isteyen ve istemeyen tüm katılımcılar bir şekilde toplum baskısından ve çevrelerinden aldıkları yorumlardan bahsetmişlerdir. Buradan da kadınların gerek ailelerinden gerek çevrelerinden çok sahibi olmaları yönünde bir etkileme mekanizması olduğu görülmektedir. Anne olan katılımcı 3'ün bu konudaki yorumu:

“Ben uzun yıllar çocuk sahibi olmak istemedim, evlenirken de eşime 30 olmadan çocuk istemediğimi söyledim o da bu fikrime saygı duydu. Daha sonra 30 yaşına yaklaşırken bir baktım ki etrafımdaki herkesin çocuğu oluyor ve zannediyorum ki ben de öyle bir havaya girdim. Dolayısıyla aslında çocuk istemem de çevrem çok büyük payı var. Hem en yakın arkadaşlarımla bebekleri oldu, hem ailem çevrem, eşim sürekli bir çocuk konusu açar oldular.”

Çocuk sahibi olmak istemeyen katılımcı 6 ise:

“Anne olmam gerektiğine dair baskı demeyelim de yorum çok alıyorum genel de aa keşke bir çocuğun olsa, bak ilerde pişman olursun, çocuk olmadan olur mu, hadi şimdi gençsin ilerde istesen de yapamazsın gibi yorumları alakalı alakasız insanlardan duyuyorum (gülümsüyor)”

Toplumsal cinsiyet rollerine göre anneliğin kadının en önemli rollerinden biridir. Araştırma kapsamında bunun katılımcılar üzerindeki etkisini anlayabilmek için katılımcılara anne olduktan sonra kendilerini daha farklı, özel, tamamlanmış hissedip hissetmediklerini

sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar doğrultusunda anne olan kadınların kendilerini anne olmadan önceki zamana daha farklı algıladıkları görülmüştür. Anne olan katılımcı 3:

“Evet anne olduktan sonra özellikle ikinci çocuğumdan sonra kendimi tamamlanmış hissettim.”

Anne olmayanlara ise bu soru etraflarında anne olan insanların anne olduktan sonra değişip değişmediklerini şeklinde yöneltilmiştir. Katılımcılar çoğunlukla kadınlarda anne olduktan sonra bir değişim olduğundan bahsetmişlerdir. Anne olmayan katılımcı 8:

“Anne olan kadınlar olmayanlara genelde çocuk sahibi olmanın ne kadar güzel bir şey olduğunu anlatıp çocuk yapmaya ikna etmeye çalışıyorlar (gülüyor)”

Son olarak katılımcılara anneliği bir meslek olarak görüp görmedikleri sorulduğunda ise hiçbir katılımcı anneliği meslek olarak görmediğini belirtmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada anneliğin statü algısı, anneliğin içgüdüsel-kutsal değerlendirilmesi, kadınlık-annelik açısından toplumsal cinsiyet öğretilerinin etkisi, çocuk sahibi olmada çevrenin etkisi ve toplumsal cinsiyet ve anneliğin meslek olarak değerlendirilmesi başlıkları altında anne olan, olmayan ve olmak isteyen kadınların görüşleri değerlendirilmiştir. Buna göre ilk olarak statü açısından bakıldığında; katılımcıların tamamı anneliğin Türk toplumunda statü olarak değerlendirildiğini düşündükleri görülmüştür. Türkiye’de kadın bakış açısıyla da kadın kimliğinin algılanışında “annelik” hâlâ önemli bir kriter olarak öne çıkmaktadır. Farklı anlamlar yüklemekle beraber kadınlar da kadınları annelik üzerinden değerlendirerek ona göre konumlandırmaktadırlar. Bütün katılımcılar çocuk sahibi olmanın kadını statü sahibi yaptığını savunurken genel olarak kadının en temel rollerinin başında anneliğin geldiği konusunda hem fikir olmuşlardır. Çocuk sahibi olan kadınların toplumsal statüleri artarken çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlara karşı toplumun genelinde bir müdahil olma ve bu kadınları anne olmaya ikna etme çabaları olduğu görülmektedir.

Eğitimli ve ekonomik özgürlüğü olan kadınlarla yapılan bu çalışmada toplumsal cinsiyet kurallarının toplumun her kesimindeki kadınlar tarafından çoğunlukla içselleştirildiği ortaya koymaktadır. Bora ve Üstün (2005, s. 21) çalışmalarındaki bulgular da mevcut araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Buna göre anneliğin, kadınlara kendilerini var edebilecekleri meşru bir alan açtığını ve bu nedenle de kadınları en fazla güçlendiren deneyimlerden biri olduğunu ifade etmektedirler.

Anneliğin kutsallığı ve içgüdüsellğine yönelik sorulara verilen cevaplarda anne olan katılımcıların hepsi anneliği içgüdüsel bir süreç olarak görürken, çocuk sahibi olmayı tercih etmeyenlerin buna katılmadığı görülmüştür. Badinter (2017) konuyla ilgili olarak “annelik içgüdü” kavramını kullanmak yerine “annelik duygusu” kavramının kullanılmasının daha doğru olacağını söylemektedir. Dolayısıyla anneliği içgüdüsel olarak algılamak anne olan katılımcılara özgüdür.

Araştırma katılımcıları çocuk sahibi olmak istemeyen hemcinslerine karşı hoşgörülü ve anlayışlı olmalarına rağmen çocuk sahibi olmamanın bir kayıp olduğunu ve bu kadınların ileride pişman olabileceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. Corinne Maier eserinde annelikle ilgili kendi deneyim ve görüşlerinden bahsederken annelik ile ilgili düşüncelerin ve tutumların çoğunun evrensel olduğuna özellikle anneliğin kutsallığının evrensel olarak kabul gördüğüne işaret etmektedir (Maier, 2015).

Son olarak, katılımcıların tümünün anneliğin bir meslek olmadığı görüşünde olduğu bulgular arasındadır. Buradan anlaşılacağı üzere çalışan ve ekonomik özgürlüğü olan yani bir mesleği olan kadınlar için annelik bir meslek olarak görülmemektedir. Toplumun diğer kesimlerinde özellikle çalışmayan veya ekonomik gücü olmayan kadınlar arasında anneliğin meslek olarak görüldüğü, Tuğrul’un (2018) yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına yansımıştır. Bu araştırmaya göre kadınların birçoğu için çocuğun varlığı, eşleriyle ortak bir bağları olmasını sağlarken toplum tarafından da onaylanacaklarının bir garantisi olarak görülmektedir ve bu kadınlar anneliği meslek olarak değerlendirmektedirler (Tuğrul, 2018).

Sonuç olarak, annelik kavramı, bu kavramın oluşturduğu statü ve toplumsal cinsiyet söylemlerinin kadın gözüyle değerlendirilmesine yönelik akademik çalışmaların sayısının kısıtlı olduğu gözlemlenmektedir. Bu amaçla bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en temel özellik, anne olan kadınlar, anne olmayı tercih etmeyen kadınlar ve anne olmayı isteyen kadınlar ile yüz yüze derinlemesine görüşmelerin yapılmış olması ve bu farklı konumdaki kadınların annelik ve onun sağladığı statüler üzerine fikirlerinin alınmış olmasıdır.

Kaynakça

- Aytaç, A. M. (2007). *Ailenin serencamı*. Dipnot Yayınevi.
- Badinter, E. (2017). *Kadınlık mı annelik mi?* (A. Ekmekçi, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bayraktar, S. (2011). *Makbul anneler müstakbel vatandaşlar: Neoliberal beden politikalarında annelik*. Ayizi Yayınları.
- Bora, A. (2012). *Kadınların sınıfı: Ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası*. İletişim Yayınları.
- Bora, A., & Üstün, İ. (2005). *Sıcak aile ortamı: Demokratikleşme sürecinde kadın ve erkekler*. TESEV Yayınları.
- Chodorow, N. (1979). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. University of California Press.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (S. B. Demir, Çev.). Eğiten Kitap.
- Donovan, J. (2013). *Feminist teori*. İletişim Yayınları.
- Engwall, K. (2011). Childfreeness, parenthood, adulthood. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 16(4), 333-347.
- Gezer-Tuğrul, Y. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların annelik deneyimleri üzerine bir saha çalışması. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*.
- Gilmore, D. (1999). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.
- Gittins, D. (2011). *Aile sorgulanıyor* (T. Erdem, Çev.). Pencere Yayınları.
- Güdücü, B. (2018). Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet. In D. Şenol & H. E. Kaya (Eds.), *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* (s. 13-33). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Hançer, A. (2018). Toplumsal cinsiyet öznesi olarak kadının 'annelik' kimliğine eleştirel bir bakış. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2, 177-202.
- Hooks, B. (2016). *Feminizm herkes içindir* (E. Arın, B. Kurt, Ş. Özgün, & A. Yıldırım, Çev.). BGTS Yayınları.

- Karaoğlan, S. (2018). Dini inanç ve tutumların doğurganlık üzerindeki etkileri (Van ili örneği) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kerestecioğlu, İ. (2014). Mahremiyetin fethi: İdeal aile kurgularından ideal aile politikalarına. In U. Dufner & S. Sevim (Eds.), *Başka bir aile anlayışı mümkün mü?* (s. 10-12). Heinrich Böll Stiftung.
- Maier, C. (2015). *No kid: Çocuk yapmamak için 40 neden*. Esen Kitap.
- Özbay, F. (1992). Türkiye'de kadın olgusu. In N. Arat (Ed.), *Say Yayınları*.
- Özbay, F. (2017). *Dünden bugüne aile, kent ve nüfus*. İletişim Yayınları.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve ezilmenin çelişkileri* (M. Bayatlı, Çev.). Pencere Yayınları.
- Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti*. İletişim Yayınları.
- Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı annelik mi? Tina Miller'dan Annelik duygusu: Mitler ve deneyimler ve Corinne Maier'den No kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. *Fe Dergi*, 7(2), 72-85.
- Şenol, D. (2018). Toplumsal cinsiyet ve medya. In D. Şenol & H. E. Kaya (Eds.), *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi* (s. 311-330). Lisans Yayıncılık.
- Yuval-Davis, N. (2010). *Cinsiyet ve millet*. İletişim Yayınları.
- Yücebaş, S. (2019). Kadının imkânsız tamlığı olarak annelik: Reklamlarda anneler. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 31, 577-600.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale Aile Araştırmaları alanına aittir.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

**Destek
Teşekkür**

ve Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.
